Anàlisi de cas: els hipertrucatges sexuals d'Almendralejo

Etapa: ESO / Batxillerat **Modalitat de treball**: individual/grups de 3-4 persones **Durada orientativa**: 1 sessió **Metodologia**: estudi de cas, treball cooperatiu, debat i reflexió individual.

Sumari

1. El cas: què va passar a Almendralejo?

2. Objectius d'aprenentatge

3. Desenvolupament de l'anàlisi de cas

4. Tancament: un compromís col·lectiu

5. Adaptació segons l'etapa educativa

6. Recursos documentals per al professorat

1. El cas: què va passar a Almendralejo?

El setembre de 2023 es va fer públic que diversos adolescents d'Almendralejo havien utilitzat eines d'intel·ligència artificial per manipular fotografies de noies del seu entorn. A partir de fotografies reals de les seves cares, havien generat imatges falses de contingut sexual que posteriorment es van compartir a través de grups de missatgeria.

Algunes dades rellevants del cas:

- Les noies afectades tenien entre 11 i 17 anys.
- Les imatges s'havien creat sense el consentiment de les persones representades.
- Les fotografies manipulades es van difondre entre altres adolescents.
- El cas va arribar a la Fiscalia de Menors i va motivar també una investigació de l'Agència Espanyola de Protecció de Dades (AEPD).
- La Fiscalia va recollir posteriorment en la seva memòria de 2024 l'existència d'un expedient de reforma amb quinze menors responsables per presumptes delictes relacionats amb l'elaboració i difusió de pornografia infantil i tracte degradant.

Una qüestió important per explicar a l'alumnat: les imatges eren falses, però la vulneració de la intimitat, la dignitat i els drets de les noies era real.

En la fitxa de treball trobaran un resum dels fets, però per contextualitzar inicialment el cas sense exposar l'alumnat a continguts inadequats, podeu utilitzar aquesta notícia en format audiovisual:

Investigan la difusión de imágenes de menores desnudas creadas con inteligencia artificial (18/09/2023).

O aquesta per a llegir: Alumnes d'institut denuncien la difusió de fotos seves despullades creades amb IA a Badajoz (18/09/2023)

2. Objectius d'aprenentatge

En acabar l'activitat, l'alumnat hauria de ser capaç de:

1. Comprendre què és un deepfake o hipertrucatge i identificar-ne possibles usos perjudicials.
2. Reconèixer que la manipulació digital d'una imatge pot constituir una forma de violència.
3. Identificar els drets de les persones que es poden vulnerar amb la creació i difusió d'imatges manipulades.
4. Diferenciar les responsabilitats de qui crea, qui difon, qui comparteix i qui presencia aquests continguts.
5. Reflexionar sobre el consentiment, la intimitat, la dignitat i la responsabilitat individual i col·lectiva.
6. Proposar actuacions per prevenir aquestes situacions i donar suport a les persones afectades.

3. Desenvolupament de l'anàlisi de cas

Després de presentar el cas, l'alumnat haurà de llegir la informació que se li facilita a la fitxa, i respondre a dues preguntes individuals inicials sobre els hipertrucatges i el dany que poden causar. Poseu en comú les respostes per assegurar-vos que tothom entén el concepte d'hipertrucatge (podeu compartir aquesta definició del TERMCAT per unificar respostes) i per obtenir un primer sondeig de les opinions de l'alumnat sobre el tema.

A continuació, repartiu els blocs 1, 2 i 3 entre els grups, de forma que diversos grups seran responsables de treballar una dimensió del cas i entre tots construiran una anàlisi més completa.

Després de la posada en comú de cada bloc (que han de recollir individualment en la secció **Conclusió**), tots els grups han de fer del bloc 4 en endavant.

Bloc 1. Què ha passat? La tecnologia i els fets

Han de respondre a les preguntes següents (permeteu que utilitzin l'ordinador per a buscar informació):

- Què us sembla que la tecnologia dissenyi aplicacions que permeten vulnerar els drets de les persones?
- Per què creieu que algú podria voler crear una imatge falsa d'aquest tipus d'una companya? Què volien aconseguir els nois d'Almendralejo?
- El fet que les imatges siguin falses fa que siguin inofensives? Han tingut conseqüències legals els hipertrucatges fets pels nois de l'institut d'Almendralejo?
- Quins riscos comporta que qualsevol persona pugui manipular una fotografia amb eines d'IA?
- Creieu que som prou conscients de les conseqüències dels continguts que creem amb tecnologia?

Idees clau que haurien d'aparèixer durant la posada en comú:

- La tecnologia no és neutral en els seus usos: les eines poden utilitzar-se per crear continguts que vulneren drets.
- La facilitat tècnica per crear un contingut no en justifica l'ús.
- Una imatge manipulada pot tenir conseqüències molt reals.
- La responsabilitat no desapareix pel fet d'haver utilitzat una eina d'intel·ligència artificial.

Bloc 2. Qui hi intervé i qui n'és responsable?

L'alumnat ha d'identificar els diferents actors implicats en el cas (permeteu que utilitzin l'ordinador per a buscar més informació del cas, si ho considereu necessari).

Els actors del cas

1. Qui crea les imatges (les persones que utilitzen eines d'IA per manipular fotografies d'altres persones).

2. Qui les difon (les persones que comparteixen les imatges amb altres persones o grups).

3. Qui les rep o les comparteix (les persones que reben el contingut i decideixen què fer-ne.)

4. Qui ho presencia (les persones que saben què està passant, però no participen directament).

5. Les plataformes i les institucions (els serveis digitals, els centres educatius, les famílies i les administracions que tenen responsabilitats de prevenció, protecció i resposta).

Preguntes per al debat:

- Tenen la mateixa responsabilitat totes les persones implicades?
- Qui crea la imatge és l'únic responsable?
- Compartir una imatge sense haver-la creat també contribueix al problema?
- Quina responsabilitat té una persona que veu que s'està humiliant una companya i no fa res?
- Les plataformes digitals haurien de tenir alguna responsabilitat en aquests casos?

- Què podria haver fet cadascun dels actors per evitar que la situació s'agreugés?

Idea clau: la responsabilitat no és exclusiva de qui crea el contingut. La seva difusió amplia el dany i les persones que el reben també tenen capacitat de decidir com actuar.

Bloc 3. Quins drets s'han vulnerat?

Aquest bloc permet anar més enllà de la tecnologia i introduir la dimensió dels drets humans.

Demana als alumnes que identifiquin quins drets de les noies afectades s'han pogut vulnerar (permeteu que utilitzin l'ordinador per a buscar informació de cada dret).

Dret	**Com s'ha vulnerat en aquest cas?**
Dret a la intimitat	Es manipula la imatge personal sense autorització.
Dret a la pròpia imatge	S'utilitza la identitat visual d'una persona sense consentiment.
Dret a la dignitat	Es converteix la imatge d'una persona en un instrument d'humiliació.
Dret a la integritat moral	Es poden generar conseqüències emocionals i socials importants.
Dret a la igualtat i no-discriminació	La violència té una dimensió de gènere, ja que afecta les noies mitjançant la sexualització de la seva imatge.
Dret a la protecció de la infància	Les víctimes són menors d'edat i necessiten una protecció especial.

Preguntes per al debat:

- Tenim dret a utilitzar la imatge d'una altra persona per crear qualsevol tipus de contingut?
- El consentiment per publicar una fotografia a Instagram implica consentir que algú la manipuli?
- Per què aquest cas es pot considerar una forma de violència sexual digital?
- Per què és important analitzar-lo també des d'una perspectiva de gènere?
- Qui ha de protegir els drets de les persones menors d'edat a Internet?

Bloc 4. I si ens trobéssim davant d'un cas semblant?

Planteja una situació hipotètica:

Imagineu que descobriu que en un grup de missatgeria del vostre entorn circulen imatges manipulades d'una companya. Algunes persones les comparteixen, d'altres fan comentaris i algunes saben que existeixen, però prefereixen no intervenir.

Demana que elaborin una resposta a aquestes preguntes:

- Què hauríeu de fer si rebeu una imatge d'aquest tipus?
- Com podríeu ajudar la persona afectada?
- Com podríeu actuar sense contribuir a difondre encara més el contingut?
- A qui podríeu demanar ajuda?
- Quines mesures hauria de prendre el centre educatiu?
- Què podrien fer les plataformes digitals per prevenir i combatre aquestes situacions?

4. Tancament: un compromís col·lectiu

Per comprovar què ha après l'alumnat, cada grup ha de redactar un compromís que inclogui els elements treballats i una reflexió individual:

1. El respecte a la intimitat i la pròpia imatge.
2. El consentiment.
3. La responsabilitat de crear i compartir continguts.
4. El rol de les persones espectadores.
5. La protecció de les víctimes.

5. Adaptació segons l'etapa educativa

	ESO (12-16 anys)	**Batxillerat (16-18 anys)**
Enfocament	Comprendre el cas i identificar les vulneracions de drets.	Analitzar les responsabilitats individuals, socials, tecnològiques i jurídiques.
Pregunta central	Per què crear i compartir aquestes imatges és una forma de violència?	Qui ha de respondre pels danys causats per continguts sexuals sintètics?
Activitat	Identificació dels actors i elaboració de compromisos.	Debat argumentat sobre responsabilitats i regulació.
Reflexió	Què puc fer si em trobo davant d'un cas així?	Com haurien de respondre la societat, les institucions i les plataformes?

A batxillerat, es podrien afegir qüestions per aprofundir en el debat:

- Límits de la llibertat d'expressió: podem justificar qualsevol creació digital apel·lant a la llibertat creativa?

- Responsabilitat tecnològica: fins a quin punt les empreses que desenvolupen eines d'IA han de prevenir-ne els usos perjudicials?
- Regulació: és suficient sancionar les persones que creen i difonen aquests continguts o cal també establir mecanismes de prevenció i protecció?

6. Recursos documentals per al professorat

1. Fiscalia General de l'Estat

Memòria de 2024. Recull específicament el cas d'Almendralejo i les actuacions de la Fiscalia de Menors.

Consultar la memòria de la Fiscalia

2. Agència Espanyola de Protecció de Dades

Memòria de 2023. Explica la intervenció de l'AEPD arran del cas i el paper del Canal prioritari per sol·licitar la retirada urgent de continguts sensibles.

Consultar la memòria de l'AEPD

3. EFE Verifica

Anàlisi sobre els factors tecnològics i socials que expliquen el cas, incloent-hi la dimensió de gènere.

Consultar l'anàlisi d'EFE Verifica

4. Universitat Pública de Navarra

Deepfakes pornográficos y menores. Policy brief – El caso Almendralejo. Document d'anàlisi jurídica que pot ser especialment útil per aprofundir a batxillerat.

Consultar el document acadèmic